

JAARVERSLAG 2021
COMMISSIE VAN TOEZICHT
BIJ DE GEVANGENIS TE ANTWERPEN

Inhoud

1	De Commissie van Toezicht	1
1.1	Samenstelling van de Commissie van toezicht bij de gevangenis te Antwerpen op 31 december 2021	1
1.2	Werking.....	1
1.3	Behandeling van verzoeken van gedetineerden.....	4
2	De penitentiaire inrichting	6
3	Het toezicht.....	8
3.1	Belangrijkste thema's die werden opgemerkt door de CvT's	8
3.2	Transversaal thema van het jaar 2021 : infrastructuur	11
4	Het beklagrecht.....	14
4.1	Samenstelling :	14
4.2	Functioneren.....	14
4.3	Bedenkingen bij de implementatie van het klachtenrecht.....	15
	Het gebruik van de bemiddeling :	15
	Het informeren van de gedetineerden:	15
4.4	Hierna volgen enkele interessante vaststellingen op basis van de klachten die de KC ontvangen heeft.....	16
	Collectieve straffen, het vermoeden van onschuld en medeplichtigheid	16
	Beoordeling toerekeningsvatbaarheid van geïnterneerden door de Directie in het kader van tuchtprocedures.....	17
	Recht op aanwezigheid van een advocaat in de procedure van een bijzondere veiligheidsmaatregel (BVM) voor geïnterneerden.....	18
	Negatieve houding van de Directie tav de KC.....	18
	Jurist/griffier	18
4.5	Wat cijfermatige gegevens m.b.t. onze werking	19
5	De drie belangrijkste besluiten en aanbevelingen van de CvT voor het jaar 2021.....	20
6	Belangrijkste uitdagingen van de CvT en belangrijkste werkdomeinen voor het jaar 2022 ... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.	
7	Bijlagen.....	23
7.1	Verslag Overlegorgaan gedetineerden (OO):	23
7.2	De 'opinions' in De Standaard van 18 augustus 2021 en 30 november 2021.	24

1 DE COMMISSIE VAN TOEZICHT

1.1 Samenstelling van de Commissie van toezicht bij de gevangenis te Antwerpen op 31 december 2021

1. BONROY Anne-Marie, lid, arts
2. BROSENS Pieter, lid, loontrekkend/zelfstandige in bijberoep; professionele ervaring: sociale architectuur
3. DE CLERCK Sanne, lid, Juriste
4. DE GROOF Helena, lid juriste, gewezen advocaat, Bedrijfsjurist, lid
5. DOCKX Jan, lid, Arts
6. EL MORABET Imane, lid, Juriste
7. FOETS Etienne, lid, gepensioneerd
8. FRANCUS Katarina, lid, leerkracht, niet-confessionele zedenleer
9. GOEDEMÉ Dieuwke, lid cultuurfunctionaris Rode Antraciet
10. GOOS Anaïs, lid, Juriste, advocaat
11. HEYMANS Marcel, **ondervoorzitter**, marketing/Directie, gepensioneerd
12. JANSSENS Frederik, **Voorzitter**, cultuurfunctionaris Rode Antraciet, gepensioneerd
13. LAGAE Lieve, lid, bemiddelaar
14. LAMMENS Clara, lid, Juriste, advocaat
15. LUYTEN Dirk, lid, gepensioneerd sociaal wetenschapper
16. PEERAER Marc, lid, ere-magistraat, gepensioneerd
17. SAS Dorien, lid, medewerker Elegast vzw, lid
18. VERBESSEM Nicole, **secretaris**, waarnemend hoofdgriffier, gepensioneerd,
19. VERGAUWEN Karen, lid, juriste, kandidaat-gerechtsdeurwaarder

Aftredende leden in 2021

GEERTS Alain, bediende

HEYVAERT Peter, jurist

KC

FOETS Etienne (**Voorzitter KC**)

PEERAER Marc

EL MORABET Imane

1.2 Werking

De werking van een Commissie van Toezicht (hierna: Commissie of CvT) wordt beschreven in de artikels 26 tot en met 31 van de Basiswet van 12.01.2005.

Ten opzichte van de penitentiaire administratie oefent de Commissie een onafhankelijk en extern toezicht uit op de behandeling van de gedetineerden en op de naleving van de voorschriften binnen de gevangenis; zij heeft dus tot taak te waken over de levensomstandigheden en de behandeling van de gedetineerden in de gevangenis.

De huidige CvT voert volgende opdrachten uit:

- onafhankelijk toezicht uitoefenen op de gevangenis waarvoor ze bevoegd is, op de bejegening van de gedetineerde personen en op de naleving van de hen betreffende voorschriften;
- advies en inlichtingen verstrekken aan de CTRG m.b.t. het welzijn van de gedetineerde personen en hieromtrent voorstellen doen;
- bemiddelen tussen de gedetineerde personen en de gevangenisdirectie indien nodig om een concreet probleem op te lossen;
- een jaarverslag opstellen.

Meer bepaald voeren de leden van de CvT hun opdrachten uit door het vervullen van volgende taken:

- de gevangenis bezoeken (minstens éénmaal per week);
- de documenten en registers van de gevangenis raadplegen;
- gesprekken voeren met gedetineerde personen, het gevangenispersoneel, de gevangenisdirectie, alsook met enig ander persoon die informatie kan verstrekken over de werking van de gevangenis en de bejegening van gedetineerde personen;
- bemiddelen tussen gedetineerde personen en de gevangenisdirectie indien dit nodig is om een concreet probleem op te lossen;
- deelname aan de maandelijkse vergadering van de Commissie van toezicht;
- bezoekverslagen en een jaarverslag opstellen;
- adviezen en voorstellen formuleren t.a.v. de CTRG om de bejegening van de gedetineerde personen te verbeteren;
- het behandelen van klachten van gedetineerde personen tegen beslissingen van de gevangenisdirectie.

Zij heeft daartoe uitgebreide controlebevoegdheden. Om hun taak te kunnen uitoefenen, mogen de leden van de Commissie direct en zonder toezicht in contact treden met de gedetineerden, hebben zij inzage in de boeken en bescheiden, registers tuchtsancties en individuele gegevens van de gedetineerden.

- De CvT Antwerpen vergadert één dinsdag per maand om 18.15 uur; tijdens de zomermaanden is er één vergadering; de uitnodiging tot de vergadering vermeldt ook de agendapunten en in de loop van de vergadering worden de agenda's samengelegd om de data van de daaropvolgende vergaderingen vast te leggen.

Tijdens de pandemie werd er ofwel vergaderd in de kapel van de gevangenis ofwel 'online'.

Op de vergadering worden de klachten van gedetineerden en de eventueel reeds ontvangen antwoorden van de algemeen Directeur/Directie besproken en geëvalueerd; verder wordt getracht een antwoord te vinden op de problemen waarmee een maandcommissaris zich geconfronteerd zag of zou kunnen zien, worden wetswijzigingen in verband met detentie ten berde gebracht en zoveel mogelijk geduid, alsmede de praktische werking van de CvT, enz.

De CvT Antwerpen vergaderde in 2021 in de kapel van de Gevangenis, wegens voldoende ruimte en verluchting (Covid).

In de periode 01.01.2021 t/m 31.12.2021 hield de CvT Antwerpen 10 vergaderingen waarvan

- 3 fysieke vergaderingen in de kapel van de PI Antwerpen op een dinsdag om 18.15 uur, te weten op 22.06.2021, 10.08.2021, 14.09.2021

- en, gelet op de wereldwijde Covid 19-pandemie, 7 WEBEX of ZOOM videovergaderingen om 18.15 uur, te weten op 26.01.2021, 23.02.2021, 23.03.2021, 20.04.2021, 25.05.2021, 16.11.2021, en op 21.12.2020.

Directeur mevr. An Janssens is vanaf eind februari/begin maart 2020 aangeduid als waarnemend inrichtingshoofd en, gelet op de Covid 19-pandemie, heeft de Voorzitter met haar een maandelijks gesprek kunnen houden voorafgaand aan de vergaderingen; verder werd er door de Voorzitter hoofdzakelijk schriftelijk via email gecommuniceerd.

- Op de maandelijks vergaderingen van de CvT Antwerpen wordt telkens overeengekomen wie voor welke maand als maandcommissaris zal optreden ; er is gekozen om telkens met 2 maandcommissarissen te werken die elkaar vanaf de 1ste of 15de van de maand overlappen zodat opvolging van en feedback geven over de klachten efficiënter verloopt.

Elke gedetineerde kan een gesprek aanvragen met de CvT om zijn opmerkingen, bezwaren en/of klachten kenbaar te maken over zijn behandeling en/of de leefomstandigheden in de gevangenis (zoals bv. voeding, kleding, tuchtstraffen, racisme, bezoek, fouilleringen, agressie, medische verzorging, scholing, bibliotheekbezoek, enz.).

Het aanvragen van een gesprek gebeurt door het posten van een briefje in één van de brievenbussen van de CvT Antwerpen die zich in de centrale ruimte op iedere verdieping van de gevangenis bevindt (3 brievenbussen op de mannenafdelingen, 1 brievenbus op de vrouwenafdeling en 1 op vleugel F, waar in principe de geïnterneerden verblijven). In 2021 werd ook een postbus geplaatst bij de afdeling 'Halve Vrijheid'. Uitzonderlijk krijgen we een mail van de CTRG over een gedetineerde die vraagt om een bezoekje te krijgen.

De maandcommissaris doet dan minstens 1 x per week op een zelf te bepalen dag en uur een ronde langs alle voormelde brievenbussen, neemt de klachtbriefjes er uit en spreekt met de klagers; indien de klacht niet onmiddellijk afgehandeld kan worden, wordt deze per email overgemaakt aan de Directeur/inrichtingshoofd die, na onderzoek, de maandcommissaris een antwoord bezorgt.

De maandcommissaris geeft, indien nodig, feedback aan de klager waarna in principe het incident wordt afgesloten.

Onderstaande leden traden in de periode van 01.01.2021 t/m 31.12.2021 op als maandcommissaris:

- Januari 2021: Kathy Francus, Marcel Heymans, Peter Heyvaert
- Februari 2021: Peter Heyvaert, Marc Peeraer, Marcel Heymans, Annemie Bonroy
- Maart 2021: Annemie Bonroy, Frederik Janssens, Lieve Lagae
- April 2021: Lieve Lagae, Pieter Brosens, Jan Dockx
- Mei 2021: Jan Dockx, Marcel Heymans, Peter Heyvaert
- Juni 2021: Peter Heyvaert, Dieuwke Goedemé, Clara Lammens
- Juli 2021: Sanne De Clerck, Jan Dockx, Marcel Heymans, Lieve Lagae
- Augustus 2021: Lieve Lagae, Dirk Luyten, Marcel Heymans, Kathy Francus
- September 2021: Annemie Bonroy, Kathy Francus, Pieter Brosens
- Oktober 2021: Pieter Brosens, Frederik Janssens, Anaïs Goos
- November 2021: Anaïs Goos, Karen Vergauwen, Marcel Heymans
- December 2021: Marcel Heymans, Helena De Groof, Lieve Lagae

In de mate van het mogelijke werden in de periode 01.01.2021 tot 31.12.2021 door de commissieleden volgende studiedagen/vergaderingen bijgewoond:

- **22.01.2021 of 23.01.2021**, bemiddeling Fase 1, 2,5 uur, digitaal Teams, Herstelgericht werken in een gevangenis

- **29.01.2021 of 30.01.2021**, bemiddeling fase 2, 2,5 uur, digitaal Teams, Basisprincipes verbindende communicatie en bemiddeling
- **02.10.2021**, bemiddeling fase 3, 3 uur, in de Haringrokerij, Kronenburgstraat 34, 2000 Antwerpen
- **23.10.2021**, studiedag straf- en beveiligde cellen, Brussel
- **23.10.2021**, vergadering Voorzitters CvT, Brussel

Aan dit jaarverslag werd geschreven door Nicole Verbesssem, Etienne Foets, Marc Peeraer, Kathy Francus, Marcel Heymans, Lieve Lagae, Annemie Bonroy, Frederik Janssens.

1.3 Behandeling van verzoeken van gedetineerden

Maandcommissarissen krijgen telkens een maand toegewezen: ofwel een volledige maand ofwel een periode van de 16de van één maand tot de 15de van de volgende maand. Zo zijn er telkens twee maandcommissarissen. Zij kunnen samen een gevangenisronde doen, ofwel de taken/weken verdelen.

De Commissie beschikt op dit moment intra muros niet over een eigen lokaal of plek, en ook niet over een PC of laptop waarmee de verslagen van de gesprekken onmiddellijk zouden kunnen geschreven worden en doorgestuurd. Maar in deze overbevolkte gevangenis een vaste plek opeisen kunnen we menselijkerwijze niet opbrengen.

Het gebeurt dat de CvT vaststelt dat niet alle personeelsleden op de hoogte zijn van de bevoegdheden van de CvT. Trouwens ook niet van 'De Basiswet en de rechtspositie van gedetineerden'. Er zijn veel goede professioneel opererende penitentiaire bewakingsassistenten (hierna: pba), maar ook enkele die te rigide zijn of te weinig 'people skills' bezitten zijn om in een gevangeniscontext te functioneren. We signaleren dit maar een vast benoemde pba kan nauwelijks ontslagen worden. De vakbonden zijn machtig, en stakingen wil men vermijden.

Wat het niet altijd makkelijk maakt voor maandcommissarissen: de badges van de pba's worden vaker niet dan wel gedragen. Dat maakt het moeilijk om pba's te identificeren in verslagjes naar de Directie.

Een 'oud zeer' over inspraak van gedetineerden is de moeilijkheid om een 'Overleg Orgaan' (OO) in het arresthuis te organiseren. De Directie meende tot voor kort dat de overbevolking de organisatie van een OO belemmert. Men wil ook niet de mensen de indruk geven dat ze voorstellen mogen doen, om daarna te moeten horen dat er niet voldoende geld, personeel of logistiek aanwezig is om de voorstellen te realiseren. Daarentegen zou een OO wel verzuchtingen van gedetineerden in kaart kunnen brengen, die nu rechtstreeks bij de maandcommissarissen belanden. Toch is, na een vernieuwing van de taakverdeling onder directieleden, toch beslist om op 26 december 2021 een OO te laten plaats vinden voor de mannelijke gedetineerden. Verslag: Cfr. Bijlage 1. De CvT zal pleiten voor een dergelijk OO op de vrouwenafdeling.

In 2021 vonden de Maandcommissarissen 349 rapportbriefjes in de postbussen. We telden het aantal rapportbriefjes over de 12 maanden van het jaar:

Januari: 34 grieven;

Februari: 19;

Maart: 34;

April: 21;

Mei: 34;

Juni: 26;

Juli: 27;

Augustus: 36;

September: 20;

Oktober 35;

November: 37;

December: 26.

Een verduidelijking en duiding van het aantal grieven van gedetineerden per categorie lijsten wij op onder 3.1.: 'belangrijkste thema's die werden opgemerkt door de maandcommissarissen van de CvT van Antwerpen'.

2 DE PENITENTIAIRE INRICHTING

De gevangenis van Antwerpen is gevestigd te 2000 Antwerpen, Begijnenstraat 42. Deze gevangenis werd gebouwd tussen 1854 en 1859 door architect Joseph Dumont volgens de inzichten van Edouard Ducpétiaux, toenmalig inspecteur-generaal van het gevangeniswezen.

Het resultaat is een cellulaire gevangenis op basis van het panopticon-model, een stervorming gebouw met een centrale kern en daarop aansluitend drie vleugels, waarvan twee met cellen op drie niveaus en één met cellen op vier niveaus. In de tweede helft van jaren '70 werd de gevangenis grondig gere-noveerd waarbij de verschillende vleugels werden aangepakt.

In 1978 waren vleugel C en de overdekte wandeling aan de beurt. In de jaren '80 werd binnen de muren een nieuwbouw gerealiseerd voor de afdeling halve vrijheid, werd vleugel B onder handen genomen en werd de bestaande centrale kern volledig gesloopt en heropgebouwd in vier niveaus. In 1995 werden vleugel A en de keuken vernieuwd. De inrichting voorzag in 2000 een renovatie van de psychiatrische afdeling en de afdeling voor vrouwelijke gedetineerden ; in de loop van de volgende jaren werden wandeling A en B volledig gemoderniseerd en in 2010 werd het administratief complex gehuisvest in een voormalige ambtswoning.

De gevangenis is een arresthuis voor mannen en vrouwen en kent een gesloten regime. De gevangenis Antwerpen heeft een totale capaciteit van 439 plaatsen. Daarvan zijn 48 plaatsen voorbehouden voor vrouwelijke gedetineerden. In 2021 waren er gemiddeld meer dan 665 gedetineerden, wat overeenkomt met een overbezetting van meer dan 50% en dus ook van veel grondslapers én gedetineerden die niet gehuisvest waren overeenkomstig de 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden' en het 'Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens'.

In de gevangenis Antwerpen bevindt zich tevens een psychiatrische afdeling (vleugel F of de annex), met een capaciteit van 55 plaatsen. Bij CB 147 van 02.01.2019 werd in de gevangenis Antwerpen tevens een bijkomende Afdeling tot Bescherming van de Maatschappij (ABM) ingericht die uit 9 plaatsen bestaat voor mannelijke geïnterneerden en deel uitmaakt van vleugel F (wet van 5 mei 2014 betreffende de internering ; CB nr. 140ter van 30 juli 2018 en CB 147 van 02 januari 2019). Op de ABM kunnen geïnterneerden geplaatst worden door de verschillende KBM's. Deze bijkomende ABM in Antwerpen werd opgericht om een betere spreiding mogelijk te maken van de categorie geïnterneerden met een ernstige agressieproblematiek, of die veel gedragsproblemen vertonen en om die reden een serieuze uitdaging vormden voor de draagkracht van de bestaande afdelingen of inrichtingen voor de bescherming van de maatschappij. In Antwerpen kunnen dus maximaal 9 geïnterneerden gelijktijdig onder dit statuut verblijven. Andere geïnterneerden verblijven in principe ook allemaal op de psychiatrische afdeling (hoewel er uitzonderlijk ook geïnterneerden op de gewone cellulaire afdelingen kunnen verblijven). Voor de plaatsing op de psychiatrische annex is het juridisch statuut in feite ondergeschikt. Er wordt vooral naar de problematiek van de gedetineerden gekeken. In de praktijk gaat het om mensen met een psychiatrische problematiek, met een zekere kwetsbaarheid, zwakbegaafden/mentaal gehandicapten, zedendelinquenten, kortom mensen die op een of andere manier gebaat kunnen zijn met de extra omkadering van de medische dienst/zorgequipe en die iets kunnen hebben aan het activiteitenaanbod. Verschillende diensten kunnen gedetineerden aanmelden voor Vleugel F (bewaking, PSD, JWA, Vagga, medische dienst/zorgequipe,...). Ook de Directie kan op het rapport een inschatting maken in het contact met de gedetineerden. Ook qua regime, zorgaanbod e.d. wordt geen onderscheid gemaakt naar gelang van het juridisch statuut waaronder iemand hier verblijft (belaagde, veroordeelde, definitief of niet-definitief geïnterneerde). Alle gedetineerden die op vleugel F verblijven kunnen van het volledige zorg- en activiteitenaanbod gebruik maken, tenzij er middels een tuchtsanctie, BVM of IBVR bepaalde beperkingen worden opgelegd.

De afdeling beperkte detentie kan 26 gedetineerden herbergen.

Tweederde van de capaciteit bestaat uit éénpersoonscellen, maar door de overbevolking wordt het overgrote deel bewoond door twee, en vaak drie personen. Daarnaast zijn nog cellen beschikbaar voor twee, drie, vier en zes personen, die ook omwille van overbevolking vaak door meer dan het voorziene aantal personen worden bevolkt.

Bij binnenkomst krijgt een gedetineerde een onthaalpakket met de volgende producten : - 3 vellen schrijfpapier – 3 enveloppes – 1 stylo – 1 shampoo/douchegel 20ml – 1 handzeep 125gr – 1 tandenborstel – 1 tube tandpasta 125ml – 1 scheermesje – 1 kam. Verder krijgen ze een pakket met 10 pakjes confituur van 25 gr., 10 pakjes boter van 20 gr. en klontjes suiker. Confituur, boter en suiker worden wekelijks aan de gedetineerden bezorgd. Op sectie krijgen ze ook nog 1 rol toiletpapier per week. Indien de gedetineerden geen geld ontvangen van buiten, krijgen ze wekelijks 6 euro van de gevangenis. Sommige gedetineerden krijgen af en toe 7 euro van het beschermingscomité. Het beschermingscomité is een groepje 'notabelen' die als vrijwilliger gesprekken komen voeren met gedetineerden die dit vragen, en soms ook hen iets toestoppen. Verder zijn er nog mogelijkheden om via de sociale stock een waterkoker of kleren te krijgen. De sociale stock en de wekelijkse steun van 6 euro wordt via het steunfonds gefinancierd (vb. winsten uit verkoop van kantineproducten, huur van TV's, enz.). Het onthaalpakket, confituur, boter, suiker en toiletpapier wordt door de overheid gefinancierd. »

3 HET TOEZICHT

3.1 Belangrijkste thema's die werden opgemerkt door de CvT's

Hieronder een lijst van grieven die door de maandcommissarissen in 2021 verzameld werden na een gesprek met de gedetineerden. Dit is een pure oplisting zonder oordeel over de gegrondheid van de grief. *(In cursief wordt hier en daar een commentaartje toegevoegd door de schrijver van dit jaarverslag.)*

Deze grieven worden doorgegeven aan de Directie. Indien het grieven betreft m.b.t. het personeel van de inrichting, beslist de Directie de personeelsleden hier al dan niet over aan te spreken. Indien de Directie beslist hier niet verder op in te gaan, is dit gebaseerd op de kennis die de Directie heeft over het personeelskader en nemen zij het verdere woord t.a.v. de CvT.

De Directie verschijnt af en toe op de maandelijkse vergaderingen van de CvT, zij zijn altijd welkom. Directie en CvT vertolken elk hun perspectief en gaan in gesprek met elkaar. De Directie erkent de specifieke rol van de CvT en wenst een goede samenwerking.

Hieronder de aangekondigde lijst van grieven, genoteerd in 2021

- Aankomen in de gevangenis:
  - 4 grieven: brutale overbrengingen, geweld van de lokale politie; schoenen in beslag genomen door politie; gebrekkig onthaal: geen toelichting bij het huishoudelijk reglement; verzet tegen internering.
- Transfers naar een andere gevangenis:
  - 19 grieven i.v.m. transfers: graag willen of weigeren. Veroordeelden willen graag naar een 'strafhuis'.

Mensen die reeds lang hun vonnis hebben gekregen die het arresthuis willen verlaten en naar een strafgevangenis willen vertrekken. Soms verduidelijken ze hun wens : « Het leven in Antwerpen is 'een hel' geworden. »

- Celwisselingen:
  - 21 grieven i.v.m. celwisselingen: rokers / niet-rokers; andere celgenoten wensen; alleen willen zitten.
- Het leven in gemeenschap in de gevangenis & contact met de buitenwereld
  - 13 grieven: geweigerd bezoek (cfr. corona; copie van ID-kaart); vraag om ongestoord bezoek; vraag om uitgangspersmissie (broer in coma in ziekenhuis – wachten op medisch attest); videobellen afgebroken na 5'; aanbod op TV niet interessant; protest tegen 2 pornokanalen (66 & 67); vele bezoeken die niet kunnen plaats vinden; krant wordt niet bezorgd; zeer lang wachten voor er gereageerd wordt op een rood lampje; klagende bezoekers; graag boeken in de buurt van de strafcellen.
  - 11 grieven i.v.m. video-bellen.
  - 2 grieven over 'verdwijnde rapportbriefjes', zodat communicatie onmogelijk wordt.
- Materiële levensomstandigheden:
  - 17 grieven van grondslapers. Omwille van de overbevolking waren er de laatste maanden geregeld een 90-tal grondslapers. Grondslapers vragen vaak om een tweede matras, wat niet altijd voor handen is.

- 22 grieven: tekort aan WC-papier; stinkende douchecel; kledij versleten – vol gaten; geen frigo; gebrekkige ventilatie; verstopte wastafel; afgebroken cel; diefstal; telefoon kapot; spullen worden weggenomen; diefstal; te veel mensen in een te kleine cel; cel 1106: leidingen stuk & stank; 10de sectie: schimmel tegen de muur; een “puttekesgeur”: dit alles veroorzaakt door lekkende dakgoten; muizen lopen over de muren; bij stakingen: geen wandelingen, geen douches.
- 5 grieven: graag eigen kledij dragen, eigen spullen uit het bad mogen gebruiken: een ‘steampod’; sneller kledij mogen wisselen; misverstand over het dragen van jeans op de vrouwenafdeling: dit is toegelaten (in tegenstelling tot de mannenafdeling).
- Godsdienst & levensbeschouwing
  - 6 grieven: halal eten gewenst; twijfel bij halal eten, koosjer eten gewenst, fricties tijdens ramadan.
  - 2 grieven over een zekere mate van moslimradicalisering binnen de muren van de gevangenis.
- Geweld en dreigementen van medegedetineerden:
  - 33 grieven: dreigen met geweld van medegedetineerden: slaag geven/krijgen op de wandeling, knarsetanden, lawaai maken, meningsverschillen over TV, telefoonfraude, diefstal van elkaars spullen, dwang op elkaar uitoefenen.

*Veel gedetineerden ervaren **onveiligheid in de gevangenis**. Er worden drugs in de gevangenis doorgegeven, gebruikt, verhandeld. Sommige gedetineerden ervaren druk omdat ze hierbij willens nillens betrokken worden. Blijkbaar worden deze drugs van buiten de gevangenis over de muur gegooid, naast wat via het bezoek wordt binnengesmokkeld of via personeelsleden. Ook de CvT van Mechelen kaartte het probleem van het over de muur gooien van drugs aan. De Regie der Gebouwen bestelde bij de universiteiten een studie om op termijn tot een duurzame oplossing te komen. Ook zijn er op de wandeling af en toe opstootjes of vechtpartijen. Toezicht tijdens de wandeling zou sneller ingrijpen mogelijk maken, én het ook mogelijk maken over de muur vliegende tennisballen te onderscheppen (cfr. het punt van hierboven). Veiligheid in de gevangenis garanderen aan alle gedetineerden zou een topprioriteit moeten zijn.*

- Gezondheidszorg & medische dienst:
  - 61 grieven t.a.v. de medische dienst;
  - 9 medische grieven corona-gerelateerd;
  - 18 grieven t.a.v. de tandzorg: zeer lange wachttijden; communicatieproblemen met de tandarts; zeer snel ‘trekken’ van tanden.

Over de gezondheidszorg in de gevangenis zijn er zeer veel grieven. De medische opvolging van gedetineerden blijft een werkpunt; het gaat om:

- *Zeer korte consultaties;*
- *Geen klinisch onderzoek: de dokter zit aan de computer, gedetineerde wordt niet aangekeken, de behandeling is zeer gestandaardiseerd: paracetamol; af en toe: ibuprofen.*
- *Ook de tandzorg blijft ondermaats: zeer lange wachttijden; vervolgens geen behandeling – de tanden worden getrokken; communicatieproblemen met de allochtone tandarts.*

De CvT telt twee artsen in haar rangen. Zij communiceren geregeld met de dokters van de medische dienst. Er is ook overleg met de dokters binnen de CTRG. In 2022 is een gesprek voorzien tussen de artsen van de CvT en de arts van de CTRG om te onderzoeken welke stappen kunnen gezet worden. Sinds de staatshervorming van 1980 is Vlaanderen bevoegd voor persoonsgebonden aangelegenheden, zoals gezondheidszorg. Een aantal experts zijn ervan overtuigd dat als de ‘gezondheidszorg in

gevangenis' een Vlaamse bevoegdheid zou worden en weggehaald zou worden uit Justitie, dat dit een belangrijke stap vooruit zou kunnen inhouden.

- Tuchtregime
  - 15 grieven: strenge straffen; te snel naar een naakte cel; betwistingen van rapporten, protest tegen collectieve straffen, protest tegen naaktfouilles met toekijkers;
  - 6 grieven: agressieve gedetineerden waartegen niet opgetreden wordt; Belgen worden ontzien; racisme.
- Kantine
  - 5 grieven t.a.v. de kantine-bedeling: over de afrekening, producten over tijd.

Door de overbevolking is er grote werkdruk bij de kantine-bedeling, en loopt er af en toe iets fout.

- Keuken / Etensbedeling
  - 4 grieven over de keuken, het eten: aardappelen niet gaar, aan het eind van de ronde: te weinig eten voor de laatsten, koffie koud, oud brood.

De keuken heeft zich ten aanzien van de niet gare aardappelen verantwoord. Probleem opgelost.

- PSD en JWA
  - 3 grieven over de 'verslagen' en 'adviezen' van de Psycho-Sociale Dienst (PSD).
  - 2 grieven over Justitiele Welzijnswerk Antwerpen (JWA).
- Vormingsactiviteiten & vrijetijdsbesteding
  - 6 grieven: Zumba en Bodymix beter organiseren zodat meer mensen kunnen mee doen; alfabetiseringscursus; meer activiteiten: onderwijs, koken, cursussen, te weinig gelegenheid om naar de bibliotheek te gaan, bij staking sluit de bibliotheek.
- Functioneren van de 'penitentiaire bewakingsassistenten':
  - 70 grieven over het functioneren van de penitentiaire bewakingsassistenten: grove taal, schelden, uitlachen, misverstanden door gebrekkige communicatie, weigeren overhandigen KC-formulieren, genegeerd worden (geen respons op rood lampje), weigeren briefjes voor de CvT in de bus te stoppen, rigiditeit: kleren wegnemen (ook eigen gekochte kledij), discriminatie t.a.v. mensen met andere "roots"/ook t.a.v. assertieve Nederlanders, brutale celcontroles, schending briefgeheim, fouilles, roddelen in de buitenwereld over gedetineerden.
  - Ook over de 'objectiviteit' van verslagjes van pba's over leden van de CvT t.a.v. de directie bestaat een ongenoegen bij de CvT: over leden van de CvT werden lasterlijke verklaringen geschreven, wat een goede samenwerking in de weg staat.
  - Bij sommigen in de CvT leeft het aanvoelen dat het interventieteam van Antwerpen vaker optreedt dan in andere gevangenissen. Wellicht zou door het CTRG hierover een vergelijkende enquête kunnen georganiseerd worden. Ook heeft een aantal maandcommissarissen de indruk dat wel snel besloten wordt om een gedetineerde naar een strafcel te sturen. In 2022 zal een gesprek met de Directie hierover aangegaan worden.

De moeilijke doelgroep in de gevangenis zou hoogopgeleide penitentiaire medewerkers, met excellente communicatievaardigheden, kunnen gebruiken; maar een aantal PBA's reageren niet altijd correct of

professioneel: afwezigheid van respect t.a.v. gedetineerden, het ontbreken van een menswaardige behandeling, verbaal geweld, fysiek geweld, beledigingen, het negeren van de rode lampjes, provoceren, valse verklaringen, machtsmisbruik. Dit gebeurt op de mannenafdelingen, maar ook op de vrouwenafdeling. Binnen de CvT leeft de overtuiging dat een vernieuwing van het personeelskader (een differentiëring van de functie van pba (enerzijds een deel dat gericht is op 'veiligheid'; anderzijds een deel dat gericht is op bejegening en begeleiding) een positieve stap zou kunnen betekenen.

Naast deze gedragingen die ons beschreven worden zijn er ook pba's die correct en vriendelijk hun werk doen, en die zijn wellicht in de meerderheid.

3.2 Transversaal thema van het jaar 2021 : infrastructuur

In 2021 werd de gevangenis bezocht door het Comité van de Verenigde Naties, dat toekijkt op de naleving van het VN-verdrag tegen foltering en andere wrede en onmenselijke behandelingen en straffen.

Dit Committee for the Prevention of Torture (CPT) formuleerde in zijn vierde rapport over België expliciet dat de overbevolking en de leefomstandigheden in zes van de Belgische gevangenissen te wensen overlaat. Het Comité heeft het over de 'vervallen staat van gevangenissen', de ontoereikende douche- en toiletfaciliteiten en de slechte hygiëne, die in sommige gevallen leidt tot kakkerlakken- en rattenplagen.

Het CPT is wel tevreden over het verbeteren van 'de onafhankelijkheid' van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen.

De constataties van het CPT verwonderen ons als leden van de CvT uiteraard niet. De overbevolking van het arresthuis in de gebrekkige infrastructuur van de Antwerpse gevangenis is al jaren problematisch.

We staan even stil bij de permanente overbevolking :

Dagelijks fluctueren de cijfers wat de (over)bevolking betreft. Op 31 oktober 2021 waren er 745 gedetineerden in de gevangenis (10 mannen in halve vrijheid inbegrepen). Een week eerder 702. Door het goede politiewerk door de ontcijfering van de SKY ECC-telefoons is een bende actief in cocaïne-smokkel collectief opgepakt, een groot deel zit nu in de Antwerpse Begijnenstraat.

Het arresthuis heeft 439 plaatsen. Er waren op die dag dus 306 gedetineerden in overtal. Dit creëert voortdurend spanningen:

- een cel voor 1 persoon wordt bezet door 2 à 3 personen;
- een cel voor 2 personen wordt bezet door 3 personen;
- een cel voor 3 personen wordt bezet door 4 à 6 personen;
- een cel voor 4 personen wordt bezet door 5 à 8 personen.

Er is onvoldoende plaats om bedden te installeren, zodat gedetineerden op matrassen op de grond dienen te liggen in overvolle cellen: minder privacy voor iedereen, minder plaats om te bewegen, eten, roken, het toiletgebeuren, ... het gebeurt allemaal gelijktijdig. 's Nachts naar het toilet houdt in: struikelen over slapende mensen. Sommigen kunnen zich schikken in deze onmenselijke omstandigheden, maar niet iedereen... Vandaar frustraties, verbale agressie, fysieke agressie.... Het CPT adviseerde concreet om alle grondslapers een bed te geven, en daartoe ruimte te creëren door transfers naar andere gevangenissen te organiseren.

Door de overbevolking zijn er ook problemen op volgende gebieden:

- de capaciteit van de wasserij is niet voorzien op een te grote overbevolking;

- grote werkdruk bij de kantine-bedeling;
- de kledij is versleten en er wordt te weinig nieuwe kledij bezorgd;
- de matrassen zijn versleten en te dun: grondslapers met rugproblemen klagen;
- beperken van de wandelingen (bij de mannen: 1,5 u. per dag; bij de vrouwen 2 x 1,5 u. per dag);
- het aanbod van de 'Vlaamse overheid' (culturele activiteiten, onderwijs, sport, werk...) wordt erg beperkt;
- wachtrijen voor potentiële bezoekers;
- overbelasting van de griffie van de gevangenis;

In de oplijsting van grieven (hierboven) stipten we zeer concrete problemen aan (cel 1106, leidingen stuk & stank, 10de sectie: schimmel tegen de muur, overal een "puttekesgeur", lekkende dakgoten, muizen lopen over de muren, ...).

Kortom: Het is niet mogelijk om in de huidige omstandigheden gedetineerden menswaardig te huisvesten. Wat in de 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden' geschetst wordt als minimumvoorwaarden voor een humane gevangenis wordt niet gehaald.

Op donderdag 28/10/2021 heeft een man met Armeense roots, die pas in de gevangenis was, zich opgehangen. Dit was voor de vakbonden van het personeel de trigger om het werk neer te leggen, en een delegatie naar burgemeester Bart De Wever te sturen met hun verhaal over de overbevolking.

Want naast de problemen met de fysieke infrastructuur is er ook de onderbemanning in de Antwerpse gevangenis en de beperkte inzetbaarheid van het personeel. Op 31 oktober 2021 was er een tekort aan personeel: 30 Full Time Equivalenten (hierna: FTE) konden niet ingevuld worden. Ook 15 FTE waren afwezig wegens ziekte, loopbaanonderbreking e.d.m.

Ook de Directie is overbevraagd en moet prioriteiten stellen. De middelen die zij ter beschikking hebben (qua personeel, infrastructuur, financiën) zijn zwaar onvoldoende om alle 'verplichtingen' te voldoen.

Naar ons aanvoelen is er grote inzet van het personeel en de Directie, al hebben we desgevallend opmerkingen over sommige gedragingen van het personeel en de gestrengheid van de Directie om alles te blijven beheersen in een overbevolkte gevangenis.

Wat volgens de CvT fout loopt is het politiek en justitieel beleid. De overbevolking van de gevangenis, wat voor ons evident het grootste probleem was in 2021, was op een bepaald moment zeker niet de eerste focus van de Minister van Justitie. Belangrijker voor hem was het reële of vermeende probleem van de 'straffeloosheid'. Dat veroordeelden met een straf tot 36 maanden weggelaten met een taakstraf of met een elektronische enkelband vindt de Minister een groot schandaal (in deze opgejaagd door commentatoren uit de rechterzijde). Verplicht thuis zitten met een enkelband is echter wel degelijk een straf.

De Minister van Justitie Van Quickenborne wilde het probleem van de 'straffeloosheid' in België oplossen door ook alle kortgestraften hun tijd te laten uitzitten in een gevangenis.

Als CvT die dagelijks de gevolgen van de overbevolking constateert vonden we dit een heilloos plan. We hebben dit laten weten via een tribune in De Standaard op 18 augustus 2021 over het plan van de Minister om ook alle kortgestraften achter tralies te zetten. Aanvankelijk zou dit gebeuren vanaf 1 december 2021, een datum die gelukkig al enkele keren verschoven werd. De titel van onze opinie luidde: "Een gevangenis is meer dan een opstapeling van lichamen". We waarschuwden dat "als alle korte straffen uitgevoerd zullen worden, dat er dan nog meer mensenwaardige toestanden zullen ontstaan."

Een menswaardige gevangenis organiseren is niet een kwestie die kan overgelaten worden aan de Directie of het personeel van het arresthuis in Antwerpen. Ook het maatschappelijk klimaat dat eist dat er ‘een einde komt aan de straffeloosheid’ en aandringt op ‘alsmaar strengere straffen’ moet onder kritiek staan. En er zijn de politieke verantwoordelijken en de beleidsmensen bij Justitie.

Onder impuls van het bezoek van het CPT aan de gevangenis, de sensibilisering door onze opinie in De Standaard en vakbondsacties, is er enkele weken geprobeerd om grondslapers een transfer te geven naar andere gevangenissen. Dit was echter geen duurzame maatregel. Opnieuw stroomde de gevangenis weer vol met beklaagden omwille van aanhoudingen door de SKY ECC-acties. De CvT schreef een nieuwe opinie over de overbevolking, die op 30 november 2021 verscheen in De Standaard: “Muizen op de muren, matrassen op de grond”. Daarin beschreven we de onhoudbare situatie in het arresthuis. Naast deze opinies schreven we ook brieven naar Cathy Berx, gouverneur van de Provincie Antwerpen, en Bart De Wever, burgemeester van de stad Antwerpen, die de bevoegdheid hebben om in te grijpen als de overbevolking de pan uit swingt. We schreven ook een brief naar de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen, Bart Willockx, en naar de Minister van Justitie Vincent Van Quickenborne.

4 HET BEKLAGRECHT

4.1 Samenstelling :

Op 01.01.2021 was de Klachtencommissie (hierna: KC) van Antwerpen samengesteld uit 3 actieve leden en 1 juriste/griffier als volgt:

1. Foets Etienne , Voorzitter van de KC , lid, gepensioneerd jurist
2. El Morabet Imane , lid, juriste bij Unia (Interfederaal Gelijkekansen-centrum)
3. Peeraer Marc , lid , jurist , gepensioneerd , ere-magistraat
4. Helsen Sofie, jurist , werkzaam bij het secretariaat van de Klachtencommissie van de CTRG. Zij staat de KC met raad en daad bij en zorgt er voor dat de beslissingen van de KC juridisch correct worden opgemaakt. Zij ondersteunt de KC's van de PI's Antwerpen, Beveren, Mechelen, Wortel-Hoogstraten. De laatste 2 P.I. 's werden in de loop van het jaar aan een bijkomend aangeworven jurist/griffier toegewezen.

Teneinde hun onafhankelijkheid en onpartijdigheid als lid van de KC te vrijwaren treden de eerste drie actieve leden niet (meer) op als maandcommissaris.

Zijn plaatsvervangend lid van de KC:

- mevr. Lammens Clara, advocaat aan de balie Gent
- mevr. De Clerck Sanne , advocaat aan de balie Antwerpen
- mevr. De Groof Helena , bedrijfsjuriste
- mevr. Lagae Lieve, gepensioneerd, erkend bemiddelaar

4.2 Functioneren.

- Hiervoor wordt verwezen naar de wetgeving daaromtrent zoals terug te vinden in de art. 147 t/m 158 van de Basiswet van 12.01.2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (hierna Basiswet).
- De KC zetelt en vergadert in principe twee maal in de maand, iedere woensdag in de onpare weken , telkens van 14 u tot 16 u in de commissiezaal van de P.I. die ruim genoeg is om meerdere personen coronaproef op te roepen.
- Er vonden een drie tal besprekingen plaats met de Directeur van de PI m.b.t. de werking van de KC waarbij o.a. aan bod kwamen :
  - o het verspreiden van de nodige info onder de gedetineerden over de werking van de KC ;
  - o de vraag om er op toe te zien dat de administratieve vereisten die opgenomen zijn in de diverse documenten als bijlagen van de collectieve brieven van DG EPI beter zouden worden nagekomen (ondertekenen van documenten, handtekening, naam en hoedanigheid van ondertekenaar, datum, aankruisingen...)
  - o de vraag tot het in herinnering brengen van de te volgen procedures voor zaken waarvoor meerdere klachten werden bekomen (zoals bv. procedure naaktfouillering);
  - o de KC een beter inzicht doen krijgen in de werking van de PI en de omgang met de gedetineerden;
  - o Het regelmatig aangaan door de Voorzitter van de KC van een gesprek met de Directie wordt tot op heden als zeer constructief beschouwd. Onduidelijkheden kunnen op

deze wijze worden uitgeklaard en er wordt ook wederzijds begrip voor elkaars werking gecreëerd, nl. dat de Directie vooral pragmatisch te werk gaat, terwijl de KC vooral juridisch optreedt en dus nagaat of de beslissingen wettelijk, billijk en evenredig zijn.

- Het ICT pakket is in de loop van 2021 operationeel geraakt, doch vertoont nog diverse onvolmaaktheden. Zo is er nog steeds geen databank beschikbaar van alle uitspraken gedaan door alle KC's. Het zou ook mogelijk moeten zijn om deze databank te voeden met de beslissingen van de beroepscommissie (BC). Verder verloopt het gebruik van Sharepoint (hierna: SP) ook niet altijd optimaal en is het niet altijd gebruiksvriendelijk: soms hebben de leden plots geen toegang meer tot SP, geen eenvoudige manier om een onderscheid te maken tussen afgesloten en lopende dossiers, ...
- Een studente van de universiteit van Gent, faculteit Recht en Criminologie, deed in 2020 een vraag tot interview in het kader van een onderzoek voor haar masterproef "De implementatie van het klachtrecht voor gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen". Zij meldde ons in juni 2021 dat zij geslaagd was met onderscheiding en bezorgde ons een exemplaar van haar masterproef.
- Er werd ook ingegaan op het verzoek van een journalist om deel te nemen aan een journalistiek onderzoek naar de wijze waarop in onze gevangenissen het toezicht op de mensenrechten wordt georganiseerd. Het artikel van deze onderzoeksjournaliste verscheen in de loop van de maand november 2021.

4.3 Bedenkingen bij de implementatie van het klachtenrecht.

Het gebruik van de bemiddeling :

Gelet op het feit dat de zware administratieve last die het opstarten en verderzetten van een dergelijke formele bemiddeling met zich meebrengt (voorafgaandelijk raadplegen van de Directie, aangeven van de Directie via het standpunt van de Directie of zij hier mee akkoord gaan of niet, etc....) een snel resultaat in de weg staat, heeft de KC hiervan tot nu toe zo goed als geen gebruik gemaakt; verder bestaat er nog steeds onduidelijkheid of bemiddeling toegepast kan worden bij klachten die op het eerste zicht onontvankelijk lijken wegens niet bevoegd. Een duidelijke omkadering vanuit de CTRG ontbreekt ook.

Daarnaast zou het misschien aangewezen zijn dat de bemiddelaars – teneinde hun onafhankelijkheid te bewaren t.a.v. alle betrokken partijen – opgenomen worden in een nationale pool waaruit dan kan geput worden.

Het informeren van de gedetineerden:

Het informeren van de gedetineerden verloopt niet steeds vlot en er heeft nog steeds geen informatieronde plaatsgevonden. De Voorzitter van de CvT en van de KC zouden dit samen willen organiseren op een toegankelijke en laagdrempelige manier.

De coronaproblematiek verstoorde dit zeer duidelijk. In de PI van Antwerpen werd afgesproken dat dit zou kunnen georganiseerd worden van zodra de coronaproblematiek wat geluwd is en het voor de Directie organiseerbaar is.

Hoewel er nog geen informatieronde heeft plaatsgevonden, stellen de KC vast dat, gelet op het relatief hoge aantal ontvangen klachtformulieren, de gedetineerden wel hun weg naar de KC vinden (voor Antwerpen: 107 klachtenformulieren – zie statistische cijfers hierna pag. 6).

4.4 Hierna volgen enkele interessante vaststellingen op basis van de klachten die de KC ontvangen heeft

Collectieve straffen, het vermoeden van onschuld en medeplichtigheid

- De KC van de PI Antwerpen heeft al enkele malen klachten behandeld m.b.t. tuchtbeslissingen ingevolge het vinden van verboden voorwerpen (GSM of drugs) op een cel waarin meerdere gedetineerden verblijven. Meestal verklaren de gedetineerden dan dat deze voorwerpen niet van hen zijn en dat zij niet eens wisten dat deze zich op de cel bevonden.

De tuchtoverheid ziet zich verplicht om hiertegen op te treden en zal daarom gebruik maken van het Tuchtregime voorzien in de Basiswet.

Deze tuchtoverheid ziet zich heel vaak geconfronteerd met het feit dat er niet kan aangetoond worden wie de werkelijke eigenaar of gebruiker van zo'n verboden voorwerp is.

Soms worden alle gedetineerden, die zich in de bewuste cel bevinden waar men een verboden voorwerp heeft aangetroffen, gestraft met eenzelfde straf (we spreken dan van een collectieve straf), doch het komt ook voor dat men al de celgenoten een verschillende straf toekent om diverse redenen (bv. gelet op de tuchtrechtelijke voorgaanden).

- Als een gedetineerde hiertegen een klacht indient, dan wordt vaak als verweer naar voren geschoven: "de Directie kan niet aantonen dat ik de eigenaar of gebruiker van zo'n verboden voorwerp ben en zolang dat mijn schuld niet effectief kan aangetoond worden, kan men mij dan ook geen straf opleggen". Het **vermoeden van onschuld** wordt als één van de redenen ingeroepen om de sanctie te betwisten.

Het vermoeden van onschuld is een fundamenteel beginsel van het tuchtrecht. Het houdt in dat eenieder tegen wie een tuchtvervolging is ingesteld, voor onschuldig wordt gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan. In dezelfde zin bepaalt artikel 144, § 6, tweede lid, van de Basiswet dat "[d]e gedetineerde alleen schuldig kan worden verklaard aan de hem ten laste gelegde tuchtrechtelijke inbreuk wanneer de Directeur, op grond van al het bewijsmateriaal waarover hij beschikt, de ten laste gelegde schuldig acht".

Hieruit volgt niet alleen dat op de tuchtoverheid de bewijslast rust van het bewezen zijn van het ten laste gelegde tuchtvergreep, doch ook dat het tuchtfeit aan de tuchtrechtelijk vervolgte (individueel) kan worden toegerekend. Het belang van dat laatste voorschrift vindt nog steun in de parlementaire voorbereiding bij de Basiswet waarin - naast onder meer het legaliteitsbeginsel, het non bis in idem-beginsel, het recht van verdediging, - het verbod van collectieve straffen wordt aangehaald als één van de beginselen die een correcte toepassing van het tuchtrecht in het gevangeniswezen behoren te garanderen (Parl. St. Kamer, 51-0231/1, 3 in fine en 50-1076/1, 187) (RvS 27 maart 2020, nr. 247.344, overweging 6).

De tuchtoverheid heeft bij de uitoefening van haar tuchtbevoegdheid een discretionaire beoordelingsbevoegdheid, zowel op het stuk van de bewezenverklaring als op het vlak van de tuchtrechtelijke kwalificatie van de ten laste gelegde feiten. De tuchtoverheid die zich over het opleggen van een tuchtstraf wegens een bepaald feit moet uitspreken, vermog daarbij niet alleen te steunen op bekentissen of vaststaande bewijzen, maar ook op getuigenissen, vermoedens, enz. ; Indien zoals in dit geval, een tuchtregeling geen bijzondere bewijswaardering voorschrijft, beoordeelt de tuchtoverheid op discretionaire wijze de bewijswaarde van de gegevens uit het tuchtdossier om tot een bepaalde overtuiging te komen. (RvS d.d. 29 april 2015, nr. 231.033; RvS d.d. 28 november 2016, nr. 236.554; RvS d.d. 28 maart 2017 nr. 237.799)

De Klachtencommissie is dan ook bevoegd om na te gaan of de feitenvinding zorgvuldig gebeurde, of er werd uitgegaan van de juiste feitelijke gegevens en of de appreciatie-bevoegdheid op een zorgvuldige wijze werd uitgeoefend door de Directie.

- Zo heeft de KC reeds geoordeeld dat een gedetineerde in principe niet **medeplichtig** kan worden bevonden aan een tuchtinbreuk van onwettig bezit op cel van een gsm die een medegedetineerde in diezelfde cel toebehoort, op basis van onthouding van enige handeling en met name op basis van het niet melden aan het personeel van de aanwezigheid van die gsm; de aanwezigheid van een dergelijke gsm kan niet aan de klager verweten worden; zelfs indien een gedetineerde op de hoogte is van de gsm in de cel waar hij met zijn celgeno(o)t(en) verblijft, kan er derhalve van een gedetineerde niet worden verwacht dat hij dat aan het bewakingspersoneel of andere bevoegde personen gaat melden/"verklikken" (op gevaar af van represailles). (Zie ook : Tijdschrift voor Strafrecht, 2021/5, pag. 298 e.v. , bespreking KC Antwerpen van 18 maart 2021 met noot van V. Eechaudt, Voorzitter KC bij de PI van Gent) .

De tuchtoverheid kan volgens de KC een gedetineerde niet sanctioneren voor wat zij dan "passieve deelname" noemt.

Een gedetineerde kan wel medeplichtig worden bevonden, wanneer hij de dader heeft geholpen of heeft bijgestaan in en door daden die de inbreuk hebben voorbereid, vergemakkelijkt of voltooid. Artikel 131 van de Basiswet stelt: "*De poging tot het plegen van en deelneming aan een in de artikelen 129 en 130 bedoelde tuchtrechtelijke inbreuk wordt gestraft met dezelfde straffen als de tuchtrechtelijke inbreuk zelf.*" Op basis van artikel 131 van de Basiswet, kan de Directeur een feit als tuchtrechtelijke inbreuk kwalificeren wanneer er een begin van uitvoering of een daad van mededaderschap of medeplichtigheid is geweest. Het komt aan de tuchtoverheid toe om dit dan ook te bewijzen.

- Wij zijn er van overtuigd dat het niet kan dat gedetineerden in een cel over verboden voorwerpen beschikken (bv. GSM of drugs ...) en dat de Directie hier moet kunnen tegen optreden. Dit moet dan best wel met een sanctie of straf zijn die de rechten van de gedetineerden niet schendt waarop de tuchtoverheid zich dan kan steunen.

- Deze korte beschrijving toont aan dat de tuchtoverheid hier vaak met een probleem wordt geconfronteerd gezien het tuchtregime o.i. niet in een sluitende tuchtinbreuk voorziet (want ook het huishoudelijk reglement kan niet gebruikt worden als rechtsbasis voor een tuchtsanctie en dit omwille van een gebrek aan verwijzing naar een collectieve verantwoordelijkheid van de gedetineerden over wat er zich bevindt en gebeurt in de eigen cel), noch dito tuchtsanctie.

De KC Antwerpen heeft voorgesteld het nieuw huishoudelijk reglement (HR) bijkomend te voorzien van een bepaling in de zin van "*iedere gedetineerde is verantwoordelijk voor de voorwerpen die zich in zijn toegewezen cel bevinden*" (zoals o.a. voorzien in Nederland); maar het hoofdbestuur (DG EPI) zou beslist hebben om hier geen gevolg aan te geven om redenen die haar eigen zijn.

Beoordeling toerekeningsvatbaarheid van geïnterneerden door de Directie in het kader van tuchtprocedures

Tuchtsancties opgelegd aan geïnterneerden werden ook vernietigd door de KC, aangezien niet met zekerheid kon vastgesteld worden dat de klager-geïnterneerde op moment van de feiten toerekeningsvatbaar was.

De tuchtregeling kan alleen worden toegepast als vaststaat dat de geïnterneerde zich op het moment van de feiten bewust was van zijn daden en van het laakbare karakter ervan (RvS d.d. 13 juli 2017, nr.

238.815 van en RvS d.d. 20 februari 2020, nr. 247.098 en Klachtencommissie Sint-Gillis: KC29/20-0006 en KC29/20-0004 d.d. 2 december 2020; KC 29/21-0003 en KC29/21-0008 d.d. 11 maart 2021). De Directeur die een tuchtmaatregel wenst op te leggen aan een geïnterneerde dient dus de nodige inlichtingen in te winnen en het nodige onderzoek te verrichten over de geestelijke gezondheidstoestand van de geïnterneerde om zijn of haar verwijtbaarheid te beoordelen.

Dit principe is ook bevestigd geweest door de Beroepscommissie: de intieme overtuiging van de Directeur dat de feiten vaststaan en dat de geïnterneerde zich op het moment van de feiten bewust was van zijn daden en van het laakbare karakter ervan is, onvoldoende hiervoor (zie ook RvS d.d. 20 februari 2020, nr. 247.098). De instructies van DG EPI van 26 april 2021 doen hier geen afbreuk aan.

De vaststelling van het onderscheidingsvermogen van een persoon die is geïnterneerd met betrekking tot feiten die een tuchtrechtelijke inbreuk kunnen vormen, is een delicate beoordeling. Sommige Directeurs kunnen inderdaad kennis en vaardigheden hebben ontwikkeld met betrekking tot psychiatrische pathologieën en de omgang met geïnterneerden, maar zij zijn geen medisch en psychiatrisch geschoolde personen. Het advies van een psychiater zou het mogelijk maken dit begrip van onderscheidingsvermogen te objectiveren en de juistheid van de beoordeling van de feiten door de Directeur al dan niet te bevestigen. De beoordeling kan dus niet gebeuren door de Directie.

Recht op aanwezigheid van een advocaat in de procedure van een bijzondere veiligheidsmaatregel (BVM) voor geïnterneerden

De KC heeft ook enkele beslissingen genomen waarin geoordeeld werd dat geïnterneerden recht hebben op bijstand van een advocaat in de procedure van een BVM, ook al voorziet de Basiswet dit niet. Tot die conclusie is de KC gekomen op basis van internationale normen die het belang van adequate rechtsbijstand voor personen met een verstandelijke handicap benadrukken en die maatregelen ter bescherming en bevordering van de rechten van gedetineerden met speciale behoeften vereisen. Dat standpunt is ondertussen bevestigd door de Beroepscommissie, maar maakt het voorwerp uit van een beroepsprocedure tot nietigverklaring bij de Raad van State.

Negatieve houding van de Directie tav de KC

De Directie vindt vaak dat de KC als audit optreedt t.a.v. de werking in hun gevangenis. Zij menen dat zij vooral pragmatisch moeten handelen en dat de KC daar niet altijd oog voor heeft.

De Directie vindt ook dat de KC de klachten te breed opvat en stukken opvraagt die volgens hen niet relevant zijn voor de beoordeling van die klachten, terwijl dit naar de mening van de KC steeds stukken betreffen waarvan in het tegensprekelijke verweer van de Directie melding wordt gemaakt en waarbij het opvragen ervan de tegensprekelijkheid van de procedure voor de KC moeten waarborgen.

Wij botsen ook regelmatig op slordigheden van de Directie bij de behandeling van een tuchtdossier (vb. ontbreken van de nodige handtekeningen, ontbreken van de nodige documenten ter staving van hun standpunten , onduidelijkheden bij gebruikte data, enz.) ...Dit kan vaak geweten worden aan de hoge werkdruk voor de Directie o.a. veroorzaakt door de overbevolking en het niet beschikken over voldoende personeel, laat staan gekwalificeerd personeel, bij het behandelen van tuchtdossiers.

Jurist/griffier

De KC is heel tevreden wat betreft de samenwerking met de haar toegewezen jurist/griffier, mevr. Sofie Helsen.

De KC merkt op dat laatstgenoemde wel geconfronteerd wordt met een heel hoge werkdruk (naast de PI Antwerpen verleent zij nog bijstand aan de KC Beveren , KC Mechelen en de KC Wortel-Hoogstraten. De KC Mechelen en KC Wortel-Hoogstraten kregen in de loop van dit jaar een nieuwe extra aangeworven jurist/griffier toegewezen).

De hoge werkdruk staat o.i. ook een snelle afhandeling van een klacht zoals beoogd wordt in de Basiswet in de weg. Hieraan zou men kunnen tegemoetkomen door bv. de jurist/griffier te ontlasten van bepaalde administratieve werkzaamheden die in wezen niets te maken hebben met de essentie van hun ruim takenpakket.

4.5 Wat cijfermatige gegevens m.b.t. onze werking

(De cijfers omtrent beslissingen betreffen alle beslissingen die werden genomen tot en met 31 december 2021. Beslissingen nadien zijn niet meer opgenomen in dit overzicht.)

Aantal klachten geregistreerd door het secretariaat	107
Aantal bemiddelingen	0
Opgetreden als alleen zetelend rechter	36
Voltallige KC	63
Aantal zittingen	44
Aantal beslissingen zonder zitting	63
Aantal klachtafstanden	15
Klacht was geheel of gedeeltelijk gegrond	18
Klacht was geheel of gedeeltelijk gegrond met tegemoetkoming	1
Klacht is geheel of gedeeltelijk onontvankelijk	24
Klacht is geheel of gedeeltelijk onontvankelijk en ongegrond ²	5
Klacht is ongegrond	37
Aantal beroepen bij Beroeps Commissie	5
Gemiddeld aantal dagen tussen beslissing en ontvangst van de klacht	30
Gemiddeld aantal dagen tussen eindbeslissing en betekening	4

5. DE DRIE BELANGRIJKSTE BESLUITEN EN AANBEVELINGEN VAN DE CVT VOOR HET JAAR 2021

Besluit 1: De overbevolking in de Antwerpse gevangenis schrijnend. Dit is niet enkel een zaak van de directie van de gevangenis, dit is een maatschappelijk probleem. Vanuit de CvT schreven we opinies in de krant ter beïnvloeding van de publieke opinie. We schreven ook brieven aan beleidsmakers op verschillende niveaus.

Aanbeveling 1: Contact houden met de beleidsmakers en insisteren op maatregelen. Minimale doelstelling: het wegwerken van de grondslapers.

Besluit 2: De gezondheidszorg in de Antwerpse gevangenis kan beter.

Aanbeveling 2: Laten we de mogelijkheid onderzoeken in overleg met enerzijds FOD Justitie en de CTRG en anderzijds het Riziv (die vragende partij is), om de gezondheidszorg in de gevangenis over te hevelen naar de gemeenschappen in België, wat Antwerpen betreft naar de Vlaamse gemeenschap. Zo kan elke gemeenschap zijn eigen accenten leggen. Daartoe is een duidelijk stappenplan noodzakelijk. De preventieve gezondheidszorg is reeds toegewezen aan Vlaanderen.

Besluit 3: De relatie pba's – gedetineerden is vaak gespannen. We noteerden 70 grieven t.a.v. het gedrag van penitentiaire bewakingsassistenten. Wij hopen dat de recente ontwikkelingen betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten tegemoet komt aan deze constatacie. Het plan is dat er een tweedeling komt bij het personeel: een deel zal zich moeten bezighouden met de bewaking en beveiliging (van gebouwen en personen), de bewakingsassistenten; een ander deel met toezicht en begeleiding van gedetineerden, de detentiebegeleiders. In Nederland wordt gesproken over de 'koude en warme' bewaking. Het komt erop neer dat de organisatie uitgebouwd wordt op twee pijlers: bewaking en controle versus begeleiding van gedetineerden. Sommige personeelsleden zullen zich dus alleen nog bezig houden met sloten, camera's en fouilleringen, de anderen zullen tussen de gevangenen lopen en de hele tijd met hen praten en activiteiten doen. Men gaat er dus voortaan van uit dat er binnen het personeel diverse profielen moeten zijn en dat niet langer iedereen alles moet kunnen.

Aanbeveling 3: Formeel wordt deze nieuwe differentiëring binnen het justitieel personeelskader opgestart in de nieuwe gevangenissen van Haren en Dendermonde. Vanuit de CvT zouden we het belangrijk vinden dat dit nieuwe inzicht (een pba moet niet enkel bewaken maar ook begeleiden) ingang vindt in de Antwerpse gevangenis, zodat mogelijks fricties en conflicten voorkomen worden.

6. BELANGRIJKSTE UITDAGINGEN VAN DE CVT EN BELANGRIJKSTE WERK- DOMEINEN VOOR HET JAAR 2022

Uitdaging 1: Het onveiligheidsgevoel van gedetineerden in de gevangenis moet bestreden worden. Gedetineerden hebben recht op een veilige detentie.

Aanbeveling: er is een bewustzijn van de aanwezigheid en distributie van drugs in de gevangenis; sommige gedetineerden ervaren dit als bedreigend, ook omdat ze druk ervaren om mee te doen. Hoe kan dit bestreden worden? Fysiek toezicht op de wandeling? Indien dit niet mogelijk is: het verbeteren van de camerabewaking op de wandeling, om van op afstand beter toezicht te houden.

Uitdaging 2: Het CPT constateerde de 'vervallen staat van gevangenissen', de ontoereikende douche- en toiletfaciliteiten. Schimmel in de doucheruimtes heeft onder meer te maken met lekkende daken en dakgoten. Een andere reden kan zijn het onvoldoende adequaat reinigen van de douchecellen.

Onze aanbevelingen aan de directie zijn de volgende:

- om permanent in contact te staan met de Regie der Gebouwen om het herstel van de lekkende daken en dakgoten en andere problemen betreffende de vervallen staat van de gevangenis aan te kaarten. (Bij hen kan dan ook gepolst worden over de stand van zaken i.v.m. de studie die uitgeschreven werd door de Regie der Gebouwen om het 'over de muur gooien' van drugs te voorkomen.)
- om duidelijke instructies en opleiding te geven aan de fatiks die verantwoordelijk zijn voor de schoonmaak: bijvoorbeeld kalkaanslag regelmatig verwijderen, de plafonds van de douchecellen wekelijks schoonmaken enz.

Uitdaging 3: Het in uitvoering brengen van 'het mogen dragen van de eigen kledij'. Ondanks de wettelijke regeling en uitvoeringsbesluiten mogen de mannen in het Antwerpse arresthuis geen eigen kledij dragen. Ze mogen wel een T-shirt via de kantine kopen en op cel wassen. Hun eigen T-shirt echter niet. Dit zou ook mogelijk moeten zijn.

Onze aanbeveling aan de directie: ook als er nog geen wasmachines staan in elke sectie moet het mogelijk gemaakt worden dat gedetineerden hun eigen T-shirts dragen en wassen op hun cel.

Uitdaging 4: Niet alle gedetineerden kennen en begrijpen de taken van CvT en KC. En ook niet alle PBA's kennen de taken van CvT en KC.

Er bestaan infolders over de taken van de CvT en van de KC. Maar deze papieren info voldoet niet. Onze aanbeveling aan onszelf en aan de directie: als de pandemie definitief achter de rug is maken we werk van een informatieronde t.a.v. de gedetineerden. We onderzoeken ook of er een collectief moment (of enkele collectieve momenten) kunnen georganiseerd worden om ons formeel aan de PBA's voor te stellen, uit te leggen wat onze taken zijn en ook een uitwisseling van gedachten te hebben.

Uitdaging 5: In 2022 zullen de penitentiaire bewakingsassistenten nieuwe uniformen dragen. Hun namen zouden naar verluidt op deze uniformen met velcro aangebracht worden. Uitdaging: monitoren of de namen van pba's leesbaar voor de maandcommissarissen zullen zijn. Deze leesbaarheid is van belang, niet zozeer i.v.m. het aspect 'controle', maar om de communicatie in de verslaggeving van CvT naar directie helder te maken. In het verleden was er vaak onduidelijkheid omdat de verplichting om badges te dragen niet werd opgevolgd. Wellicht kan die identificatie vlotter verlopen met de nieuwe uniformen.

Uitdaging 6: Een goed contact met het thuisfront is voor gedetineerden uiterst belangrijk. Voor een goede re-integratie na detentie is contact houden met partner, kinderen, familie en de buitenwereld

cruciaal. Wij zien vaak problemen bij de organisatie van het bezoek. Er zijn geregeld grieven hieromtrent; op wat er goed loopt heeft de CvT minder zicht. Alleszins is het een werkdomein om de problemen rond het vlot laten verlopen van het bezoek weg te werken.

Uitdaging 7: Omwille van de schrijnende overbevolking heeft de CvT nooit erg aangedrongen op wat in het Memorandum of Understanding (MoU: opgesteld door de Centrale Toezichtsraad Gevangenis en DG EPI) werd gestipuleerd: dat er in iedere gevangenis een lokaal ter beschikking gesteld wordt dat door de CvT gebruikt kan worden, alsook een afsluitbare kast enkel voor de CvT-leden. Daarnaast dient de gevangenis een PC ter beschikking te stellen aan de CvT die toegang geeft tot Sidis Suite, EPsite (intranet van DG EPI) alsook de Sharepoint van de CTRG. In de loop van 2022 onderzoeken hoe best aan deze afspraken in het MoU kan tegemoet gekomen worden, als de overbevolking daadwerkelijk gereduceerd wordt. Ook binnen de CvT hierover een consensus en voorstel tot stand brengen.

7. BIJLAGEN

7.1. Verslag Overlegorgaan gedetineerden (OO):

Gedetineerdenoverleg op 26/12/2021, om 14.30 u.:

- Magali Gossé leidt het overleg, vier gedetineerden (Nico, Dimitri...) en één waarnemer (van de CvT);
- Vorige keer waren er 9 gedetineerden; in 2022 zullen wellicht nieuwe leden aangetrokken moeten worden;
- Kwesties die besproken werden:
  - Er zijn stakingsaanzeggingen: er moet een stakingskantine voorzien worden (tabak, verzorgingsproducten, drank...);
  - De vakbonden willen het 'bezoek' laten doorgaan, ook tijdens stakingen; liever niet 'ad hoc' afschaffen... Als bezoekers voor de deur staan moeten ze een nieuwe datum krijgen.
  - Gedetineerden worden uitgenodigd om voorstellen te doen voor de kantinelijsten;
  - Het idee voor grotere koelkasten in cellen met meerdere gedetineerden: is niet realiseerbaar (moet van het eigen budget van de gevangenis komen);
  - De kookplaatjes komen er wel;
  - Op de kantinelijst: verse kruiden aanbieden; mondkmaskers...
  - Het trage vorderen van dossiers die bij de PSD liggen; er zijn ook lange wachtlijsten voor de tandarts;
  - Vraag naar een voetbalkanaal (Play Sports?): Magali Gossé vraagt om een oplisting te maken welke TV-zenders gewenst zijn!
  - Kan er een pomp in het centrum gelegd worden om een leeglopende voetbal weer op te pompen? Het hek rond de wandeling moet hoger, om minder ballen te verliezen. Magali Gossé verduidelijkt dat dit niet door de Regie der Gebouwen zal beslist worden. (In 2025 zal er een nieuwe gevangenis zijn.)
  - Een voetbalwedstrijdje gedetineerden versus pba's: nu met de pandemie kan dit niet.
  - Kan er geen drankenautomaat op de wandeling geplaatst worden, zoals in Hasselt? Coca-Cola doet dit niet.
  - Liever concertjes op de wandeling: nu moet vanuit de cel naar een concert geluisterd worden.
  - Klacht over de prijzen van de telefonie: dit wordt nationaal bepaald.
  - Vraag naar een CREA-lokaal: om gedetineerden met een hobby te laten bezig zijn; of iets maken voor vrouw/vriendin met Valentijn?
  - Kunnen we iets trakteren tijdens het bezoek?
  - Graag rubberen handschoenen voor de fitness: om halters te hanteren. Kan Tom Huys (De Rode Antraciet) dit niet voorzien?
  - Kunnen er op de wandeling boxen geplaatst worden: zodat we naar de radio kunnen luisteren? Met een DJ van de Vlaamse Gemeenschap? Of met Spotify?
  - Wat de strijd tegen de overbevolking betreft: door het bezoek van het 'Europees Comité voor de Preventie van Foltering', de opinie van de CvT in De Standaard is er overleg geweest op hoog niveau. Er is een ernstige poging geweest om alle grondslapers (meer dan 300 gedetineerden) te transfereren naar andere gevangenissen. Intussen zijn er weer 400 nieuwe beklaagden opgesloten. Het is dweilen met de kraan open;
  - Wat de keuken betreft: vaak gehakt. (M. Gossé: 2 x per week.) Er wordt gezegd dat sinds vorig overleg het eten verbeterd is: aardappelen wel gaar, meer variatie.
  - Menswaardige behandeling door pba's: M. Gossé: we treden daarin op. Iedereen moet met respect bejegend worden.
  - Graag kansen tot zelfstudie (een plek!): onderwijscoördinator aanspreken!

- Als we video-bellen: moeten die mondklappers dan echt op? Dit is lastig!
- Nieuwe pba's moeten goed ingewerkt worden. Soms bij pba's heel verschillende interpretaties van de regels. (Ze moeten niet aan de gedetineerden vragen wat de regels zijn.)

7.2. De 'opinions' in De Standaard van 18 augustus 2021 en 30 november 2021.

Een gevangenis is meer dan een opstapeling van lichamen

Frederik Janssens

Voorzitter van de Commissie van Toezicht bij de Antwerpse gevangenis Woensdag
18 augustus 2021 om 3.25 uur

Alle korte straffen laten uitvoeren zal tot nog meer mensonwaardige toestanden in de gevangenissen leiden.

Gevangenis Antwerpen. © belga

Minister van Justitie Vincent Van Quickenborne (Open VLD) zal vanaf 1 december ook de gevangenisstraffen tot 36 maanden effectief laten uitvoeren. Vandaag worden die niet in de gevangenis uitgezeten, maar afgewerkt met een enkelband of door een taakstraf. De druk op arresthuizen, zoals de Antwerpse gevangenis, zal ernstig verhogen. In arresthuizen verblijven gedetineerden 'in voorlopige hechtenis'. De maatregel van de minister gaat over de strafuitvoering, maar de gevolgen daarvan zullen voelbaar zijn in Antwerpen. Hoe snel zal een gedetineerde met een korte straf getransfereerd worden naar een strafhuis?

We moeten onafhankelijk toezicht houden op de gevangenis van Antwerpen, op de behandeling van de gedetineerden en op de naleving van de daar geldende voorschriften. In het kader van deze opdracht kunnen wij advies en inlichtingen geven over aangelegenheden in de gevangenis die met het welzijn van de gedetineerden verband houden en voorstellen doen die we gepast achten.

De gevangenis van Antwerpen is voortdurend overbevolkt. Terwijl er in feite maar 439 plaatsen zijn (365 in de mannenafdeling, 48 in de vrouwenafdeling, 26 in de afdeling beperkte detentie) zitten er constant tussen de 600 en de 700 gevangenen. Een overbevolkte gevangenis dreigt een opstapeling van lichamen te worden. De meeste gedetineerden zitten samengepakt in een cel, zonder mogelijkheid om zich voor te bereiden op een leven na de detentie. Veel activiteiten uit het pakket 'hulp- en dienstverlening aan gedetineerden', voorzien door de Vlaamse overheid, kunnen daardoor onmogelijk georganiseerd worden.

Ophoping van stress

We weten dat het in de huidige omstandigheden niet anders kan, maar voortdurend zien we drie gedetineerden in een cel van 12 vierkante meter zitten. Er is net genoeg plaats voor een stapelbed, de derde persoon slaapt noodgedwongen op de grond. Er zijn twee stoelen, voor een derde stoel is geen plaats. Op cel is er verder een (soms niet afgesloten) toilet, een lavabo, een kastje en een tafel. Wie 's nachts wil plassen, moet over de derde matras heen stappen. Het warme middagmaal bedeeft men op cel, maar dat betekent dat een van de drie op zijn bed moet eten. In andere cellen zitten vijf tot zes mensen. Mensen huisvesten in dergelijke benepen ruimten, betekent een ophoping van stress voor zowel bewoners als penitentiair beambten.

De overbevolking is een oud zeer. Oplossingen blijven kunst- en vliegwerk. Ons land stond in 2020 in de Europese top drie van overbevolkte gevangenissen, alleen in Turkije en Italië is het nog erger. De toestanden zijn mensonwaardig en de Belgische staat is er al bij herhaling voor veroordeeld, zowel door eigen rechtbanken als door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

**Er is net genoeg plaats voor een stapelbed, de derde
persoon slaapt noodgedwongen op
de grond. Wie 's nachts wil plassen, moet over een ma-
tras stappen**

Hoelang moeten we een dergelijk gevangeniswezen nog meeslepen? Dit is absoluut geen verwijt aan de directie of het personeel van de gevangenis, wel een aanklacht tegen een inhumain systeem. Wie wordt hier beter van? De gedetineerden niet en de samenleving evenmin. Het gaat ook om een mensbeeld. Gedetineerden als medemensen benaderen geeft een andere sfeer, in open gevangenissen is er minder geweld.

We beseffen dat Van Quickenborne een dynamische minister van Justitie wil zijn. Hij heeft wellicht niet de intentie om nog meer mensen naar de huidige, overbevolkte gevangenissen te sturen, en het leven daar nog moeilijker te maken. Wij weten dat er nieuwe gevangenissen gebouwd worden in Haren en Dendermonde, maar tegen 1 december 2021 zijn die niet klaar. Bovendien zullen de oude gevangenissen sluiten, die capaciteit valt weg. Er is ook

sprake van 'transitiehuizen', een mooi project met lichte bewaking voor gedetineerden die aan het eind van hun straf zijn. Maar dat is bedoeld voor een relatief kleine groep gedetineerden, een honderdtal. Zal het extra personeel bij de strafuitvoeringsrechtbanken de nieuwe toevloed van kandidaatgedetineerden kunnen opvangen?

Enkelband is ook straf

De intentie om alle straffen, ook de korte onder de 36 maanden, te laten uitzitten zonder dat de capaciteit hiervoor aanwezig is, zal – vrezen wij – de overbevolking nog doen toenemen. Daarom staat de Commissie van Toezicht van Antwerpen niet achter het wetsvoorstel. Een straf uitzitten met een enkelband is óók een straf, geen situatie van straffeloosheid, en de gestrafte behoudt zijn woning en sociale contacten. Een klassieke opsluiting riskeert meer persoonlijke en maatschappelijke nadelen te creëren dan voordelen. Ook door een (korte) gevangenisstraf riskeert een gedetineerde zijn werk, familie en vrienden te verliezen. Als hij weer buitenkomt, zijn de problemen meestal groter dan voorheen.

Vandaag moeten we, ook in de strafuitvoering, handelen vanuit de rechten van de mens en dus ook van de gestraften. De 'basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden' van 2005, die nog niet volledig geïmplementeerd is, beschrijft hoe dit kan. We moeten de gestraften, of het nu gaat over mensen die kort of lang gestraft zijn, als medemensen bejegenen.

Ondertekend door het alle leden van de Commissie van Toezicht Antwerpen, Frederik Janssens (voorzitter), Marcel Heymans (ondervoorzitter), Marc Peeraer, Anne-Marie Bonroy, Jan Dockx, Pieter Brosens, Sanne De Clerck, Etienne Foets, Katarina Francus, Lieve Lagae, Clara Lammens, Dirk Luyten, Imane El Morabet, Nicole Verbessem

Muizen op de muren, matrassen op de grond

Frederik Janssens

Voorzitter van de Commissie van Toezicht bij de Antwerpse gevangenis.
Dinsdag 30 november 2021 om 3.25 uur

Te kleine cellen zonder douches en soms zelfs zonder bed: in de Antwerpse gevangenis is de situatie stilaan onleefbaar. De overbevolking brengt de veiligheid en de gezondheid van het personeel en de gedetineerden in gevaar, kaart Frederik Janssens aan.

In de gevangenis is plaats voor 439 gedetineerden, maar er zitten 769 mensen. © belga

Als Commissie van Toezicht is het onze opdracht om wekelijks de gevangenis in de Antwerpse Begijnenstraat te bezoeken. Dat arresthuis moet mensen opnemen die nog niet veroordeeld zijn en in voorlopige hechtenis zitten. Op 31 oktober hadden twee van onze leden een gesprek met een gedetineerde. Sinds april 2020 is hij in de Begijnenstraat opgesloten. Zijn vonnis dateert van augustus 2021, hij heeft acht jaar gekregen. Hij wil naar een andere gevangenis en staat op de transferlijst naar Leuven-Centraal. De directie van de Begijnenstraat kan niet autonoom over de transfer beslissen. De man zit ondertussen met vier mensen in een veel te kleine cel. Hij ziet de muizen op de muren lopen. Als de cipers dan nog eens in staking gaan, betekent dat geen wandeling en geen douche. Hij geloofde niet in de hel, maar beseft nu dat die toch bestaat.

Drie maanden geleden hebben we de dramatische situatie in de Antwerpse gevangenis aangekaart bij minister van Justitie Vincent Van Quickenborne (Open VLD). We kregen een formeel antwoord met een opsomming van maatregelen, maar die hebben geen onmiddellijk gevolg. De minister heeft ondertussen gelukkig wel de maatregel om korte gevangenisstraffen volledig te laten uitvoeren, uitgesteld tot 1 juni 2022. In de Begijnenstraat had die maatregel tot explosieve toestanden kunnen leiden. Maar ook dat is geen oplossing voor de problemen waarmee de gevangenis nu al kampt.

Schimmel en insecten

De gevangenis heeft plaats voor 439 gedetineerden. Midden november waren er 769 mensen opgesloten. Dat is een bezettingsgraad van 175 procent. En de situatie in de gevangenis is al problematisch bij een normale bezetting. Het is een stokoud gebouw uit 1885. De infrastructuur is niet meer aangepast aan de hedendaagse visie op het gevangeniswezen. De directie en het personeel doen hun best om het leefbaar te houden, maar sommige zaken vallen niet meer op te lossen. Zo is er een groot vochtprobleem. Op verschillende locaties zijn er schimmelvlekken – wat gezondheidsproblemen kan veroorzaken – en er hangt een ‘puttekesgeur’. In nieuwe gevangenissen hebben gedetineerden een douche in de cel, in Antwerpen niet. Gedetineerden kunnen op bepaalde dagen – als er voldoende waterdruk is – douchen. Op andere dagen mogen ze warm water vragen om zich aan hun lavabo te wassen. Sommigen klagen over insectenbeten.

In verschillende cellen zijn leidingen stuk en stinkt het. Met plakband is geprobeerd om de leidingen te herstellen, maar dat komt los. In andere cellen valt afgeschilferde verf op de grond. De aansluiting van de afvoerbuizen met het plafond is met krantenpapier afgestopt. In sommige cellen staat het toilet open en bloot naast de celdeur, zonder scherm ervoor.

Bij een overbezetting nemen de problemen en de risico's exponentieel toe. De veiligheid en de gezondheid van het personeel en gedetineerden komen in gevaar. Gevangenen worden in veel te kleine cellen gepropt. Verschillende gedetineerden hebben zelfs geen bed. Ze slapen op een matras op de grond. De stress in de cellen neemt toe, wat leidt tot meer ruzie en geweld.

Voor het personeel is het in zulke omstandigheden moeilijk om naar behoren te werken. Ze kunnen de diensten waarop gedetineerden recht hebben niet meer garanderen. In een overbevolkt arresthuis is het niet mogelijk om alles tijdig geregeld te krijgen en loopt er meer fout. Zowel voor de fitness als voor de bibliotheek zijn er wachtlijsten. Diverse activiteiten worden wegens personeelstekort geregeld geannuleerd. De sportactiviteiten zijn beperkt. De gezondheidszorg faalt. De grote vraag naar doktersconsultaties leidt tot de beruchte 1 minuutconsultaties en er zijn wachttijden van enkele weken voor de tandarts. Er is ook een wachtlijst om als gedetineerde te mogen werken.

Verbod op foltering

Eind oktober heeft het Antwerpse gevangenispersoneel het werk al eens onderbroken. Donderdag 28 oktober werden na 16.00 uur 26 gedetineerden binnengebracht. Op hetzelfde moment vond een zelfdoding plaats. Het personeel is toen naar de burgemeester getrokken. De politie moest de taken overnemen, waardoor de dienstverlening nog meer onder druk kwam te staan.

Bevoegde diensten zouden snel ingrijpen als deze toestanden zich zouden voordoen in een private woning of een andere residentiële instelling. Wie zou toestaan dat een woonzorgcentrum een bezettingsgraad van 175 procent heeft en sommige bewoners op een matras op de grond moeten slapen? Wat vindt de brandweer van de overbevolking? Zijn de evacuatieplannen aangepast aan de reële bezettingsgraad?

De gouverneur en burgemeester van Antwerpen hebben de bevoegdheid om in te grijpen. Ze kunnen bepalen dat een bepaalde bezettingsgraad niet overschreden mag worden. De burgemeesters van Sint-Gillis en van Bergen deden hen dat al voor. Daarnaast kunnen ze in overleg met de minister van Justitie en de verschillende instanties die invloed hebben op de instroom, verblijfsduur en uitstroom van gedetineerden een crisiscel oprichten om oplossingen op korte termijn aan te brengen.

In verschillende cellen zijn leidingen stuk, stinkt het of staat het toilet open en bloot naast de celdeur, zonder scherm ervoor

Hechtenis mag niet in strijd zijn met artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, het verbod op foltering en op een onmenselijke behandeling. Het elektronische toezicht kan een waardig alternatief zijn voor een voorlopige hechtenis in de gevangenis. Een ingreep op de instroom zou in elk geval een positief effect hebben op de hoge graad van overbevolking in de gevangenis.

Lasten delen

Strafhuizen, de gevangenissen voor de veroordeelden, kunnen met een wachtlijst werken en zeggen dat er geen plaats is. Veel problemen worden zo afgewenteld op het arresthuis in Antwerpen, dat geen opname mag weigeren. Een oplossing werd vroeger al eens geformuleerd door een voormalige directeur van de Begijnenstraat. Die beweerde dat als elke gevangenis in Vlaanderen 5 procent over zijn capaciteit gaat, het probleem van Antwerpen is opgelost. Maar de strafhuizen willen dat niet, want dat zou een invloed hebben op de activiteiten binnen hun gevangenis (detentieplan, opleidingen voor re-integratie). Maar moeten de lasten niet gedeeld worden?

Op de mensonwaardige situatie in de Antwerpse gevangenis is al herhaaldelijk gewezen en is bij de betrokken instanties ongetwijfeld bekend. De situatie is historisch gegroeid en er is vandaag geen hoofdverantwoordelijke aan te wijzen. Ieder heeft een reden om zijn rol en verantwoordelijkheid te minimaliseren, maar velen houden het systeem mee in stand.

Ondertekend door alle leden van de Commissie van Toezicht Antwerpen: Anne-Marie Bonroy, Pieter Brosens, Sanne De Clerck, Helena De Groof, Jan Dockx, Imane El Morabet, Etienne Foets, Katy Francus, Anaïs Goos, Marcel Heymans, Lieve Lagae, Clara Lammens, Dirk Luyten, Marc Peeraer, Dorien Sas, Karen Vergauwen, Nicole Verbesssem.

